

промене у перцепцији главних јунака. У романима је присутна политичка позадина, али док она ремети свакодневицу француског протагонисте, приморавајући га на компромис који можда није по његовим мерилима, у *Зеноновом џуџу* тај аспект није од пресудног значаја. Паралелна анализа ова два дела могла би да буде предмет посебне студије.

Путовање је духовно колико и телесно искуство – историја, култура, гастрономија јесу нематеријалне баштине сваке земље, које треба доживети управо на оном месту на коме су рођене. Приповедач воли да набраја чињенице о архитектонском настанку неког знаменитог споменика или јела која пред њега износе, приморавајући податке о градовима, реалне факте, да сада постану књижевна грађа. Квасов роман хипнотише читаоца, наводећи га да стреми даље у дубину градских четврти и виртуозне реченице, док неосетно, у једном даху, не стигне до самог краја. Остаје жал што дело нема више страница, још понеки град који се може посетити посредством језика и приповедача, нови парадокс чију је проблематику потребно решити у сопственој унутрашњости уз помоћ уметности као гласника између времена, светова, људи и богова. Градски простор стапа се са простором духа, доказујући да је свако путовање првенствено путовање унутар себе. У онај пулс бића где вечно влада Зенонов парадокс.

Тихана ТИЦА

О ТРАГИЧНОМ КРАЈИШКОМ НЕГАТИВНОМ ЈУНАКУ

Анђелко Анушић, *Животи из засјега*, Службени гласник, Београд 2021

Најновији, краћи роман Анђелка Анушића, *Животи из засјега* (2021), не само различит од његове претходне две епске саге о крајишким Србима (*Гласови с Границе* и *С Хомером у Олуји*, у којима сагледава четворовековну генезу крајишког опстојавања, али и трагичног нестајања на западним просторима српске егзистенције на Балкану, запечаћену егзодусом 1995. године) – значајно су подигли тематику судбине Срба из Хрватске, са локалне на универзалну књижевну вредност и раван, како у романескном тако и у Анушићевом приповедном стваралаштву (где је последњих година уз респектабилан одјек, понео и неколико важних књижевних награда, попут „Златне сове”, награде „Бранко Ћопић” или Андрићеве награде). Остваривши у последњих тридесет година, јединствен тематски опус, као једини књижевник који се доследно, у сва три жанра (поезија, приповетка и роман) бави историјским усудом српског народа у Хрватској,

њиховим постепеним потирањем до коначног нестанка пред крај 20. и с почетка 21. века, пратећи тај историјски след (трагичних) историјских збивања и сумирања историјско-књижевног искуства, Анушић се у новом роману фокусира на пост-егзистенцију прогнаних крајишких Срба, сада народа без отаџбине, а ускоро и без историјског идентитета, развејаног на све четири стране света. Симбол тог крајишког страдања, у новом Анушићевом роману, дат је кроз судбину главног јунака, Вељка Хрваћанина („старином Ерваћанин, јер је тиха асимилација, током векова, и овде урадила својој посао”) и његове породице избегле у Србију 1995, пратећи његов (трагичан) пут све до личне пропасти, у једној од земаља Западне Европе, где је као „неприлагођени” покушао да нађе своје ново уточиште.

Знатно наративно растерећенији, језички прозачнији, а семантички згуснутији у односу на претходне наративе, *Животи из засјега* Анђелка Анушића демонстрира једно сазрело књижевно умеће, у којем писац исписује тренутно можда и најмодернији роман о трагичној судбини читавог једног, трајно несталог огранка српског народа на најзападнијим просторима Балканског полуострва, односно, бивше Југославије. Комбинујући, веома успешно завичајну ијекавицу (са мноштвом аутентичних лексема крајишког говора, већ изашлих из усмене употребе, активираних кроз управни говор), са нараторском екавицом, кроз густо језичко ткање пуно емотивног набоја, Анушић у овој плодносној спрези даје једно штиво, које, колико чува аутентичност и карактеризацију јунака и народа коме припада, истовремено и једну универзалну „читљивост” и за савременог читалаца 21. века, а у тренутку једног, код нас, већ поприлично језички и идентитетски расутог књижевно-културолошког простора. Иновативна је и позиција са које аутор прилази својој теми: то је *први нејатајиван крајишки јунак* у српској књижевности, са низом субјективних (погрешних) животних одлука, а чија психолошка подлога (огорченост, осећање издаје на политичком, историјском, али и приватном плану) имплицира такве одлуке, и које га тиме неминовно одводе у трагичну судбину. У целини дат у монолошкој форми, роман почиње *in medias res* – од тренутка када се породица главног јунака, након „Олује” (тј. егзодуса из Хрватске) упућује, по захтеву српских власти, што се посредно ишчитава – на Косово и Метохију. Роман плени непосредношћу исказа, живим и динамичним дијалозима, кроз које је додатно означена и карактеризација избегле породице главног јунака: оца и мајке (нарочито истакнуте карактеристичним крајишким говором), као и ожењеног брата са породицом. И док је отац представљен као јунак старог кова (југословенски опредељен, бивши партизан, борац са Неретве и Сутјеске, до краја одан идејама комунизма, братства и јединства, чија уверења у овом роману аутор иронизује и релативизира, као једну од могућих „линија кривце” садашњег удеса српског народа), његови синови, људи у

најбољим годинама су потпуно лишени не само сваке идеологије него и свих људских илузија, у суровом и беспошtedном грађанском рату деведесетих, у коме су и сами били учесници, када уз ратни (и од страних сила договорени) пораз, доживљавају и најболнији, егзистенцијални – изгубивши све (родну земљу, кућу, завичај), постајући тако обескорeњени, сувишни, више ником потребни људи, али и жртвовани народ у целини.

Писан без тзв. „политичке коректности”, односно, следећи истину, која је сада и могућа једино у књижевности – кроз свог главног јунака и његов удес, Анђелко Анушић у свом роману маркира једну генезу и редослед понижења, силазну тачку до потпуног нестајања, који је задесио крајишке Србе након егзодуса из Хрватске 1995. године. На историјској ветрометини, настављајући уствари, своју вековну и трагичну улогу вечитог жртвовања за туђе интересе, која је кулминирала у последњим ратовима деведесетих 20. века, ова жртвена улога крајишких Срба се не прекида ни у избеглиштву. Она је управо овде дата као горки, завршни чин једне историје бешчашћа, приказана и кроз породицу Вељка Хрваћанина, са једним, рекли бисмо, типичним и трагичним постегзодусним итинераром. Наиме, многи Срби из Крајине, без предаха, одмах су колективно и директно упућени 1995. на Косово и Метохију (да би тамо доживели и бомбардовање 1999, док је брат главног јунака постао и доживотни инвалид, након битке на Кошарама). Главни јунак и његова шира породица су се затим преселили у Срем, у Хртковце (опет један, симболични и не само географски маркер у судбини расејаних Крајишника), продајући будзашто своју кућу у Хрватској „суседу из Хртковаца”, који је имао и времена и избора у селидби, за разлику од њих. Најзад, након неуспелог „укорењивања” главног јунака, у коме се сажело целокупно горко осећање читавог једног развeјаног и превареног народа – сувише брзо заборављеног и склоњеног са сваке политичке и историјске сцене, сем у речима и књижевности, где истина и памћење још једино опстају – у главном јунаку се јавља идеја, која је, такође, збирни именитељ многим избеглим Крајишким Србима – напустити Србију и пронаћи „нови живот” негде у Западној Европи, односно, на даљим, прекоокеанским континентима. У случају Вељака Хрваћанина, то је Холандија (опет не случајно одабран, и не само географски – већ симболичан маркер земље, у којој је формирана тзв. Билдербергер-група „светских владара из сенке”, а на којој је, по Асанжовој документацији, већ 1989. године пала одлука о разбијању Југославије – кроз крвави грађански рат, са јасно одређеним „непријатељима”, који ће се противити распаду Југославије, и последњи је бранити – тј. Србима, са већ тада прецизно разрађеним механизмима сатанизације српског народа, у замени теза о кривцу и жртви – поводом тог њиховог предвиђеног отпора). Главни јунак Вељко Хрваћанин, дакле, као „син Крајине” несавитљив је, конфликтан и неприлагодљив, па у Холандији налази и смрт „од истог зла” (односно, од сународника из свог краја, само

друге вере и националности, са којима је дошао у конфликт, одмах по доласку у вечерњу школу, што сведочи о трагичном расколу и превасходно, верско-цивилизацијској оси – на граници-разделници непомирења, управо дуж динарског простора, који су империјалне силе по потреби, увек вешто активирале и претварале у кризу и рат, када им је то било потребно за сопствене интересе), чиме се овај трагичан круг завршава, а порука романа (п)остаје жестока и опора.

Рагим из засјега, размишљам. Зар може и треба ли другачије да буде ономе који од памтивијека *живи из засјега*? И то је једина, стална мисао која ме не напушта. С којом се забављам. Коју сам понио *још ошуга, из Крајине*. То ми је све што имам, што ми је остало од мога *људској имања*. И од оне *мајтербине*. Тако доктор Богуновић назива отаџбину. Нашао је тај назив у књизи некога писца, каже. (205)

Оно што чини Вељка Хрваћанина *крајишким нећајивним јунаком*, јесте начин на који реагује на све животне недаће које су га задесиле (многи други, у стварности су, срећом, реализовали свој животни пут у датим (не)околностима, успевши да се поново уздигну и створе нову егзистенцију, како у Србији, тако и у туђем свету, тј. како се каже „успели су”). Приказан са јаким и типичним крајишким менталитетом, који не трпи присилу и репресију, Вељко је, међутим, парадигма тог страдања, губитника и због историје, али и због своје природе. На неки начин, и жене су узрочници његове пропасти, односно, због слабости према њима, он упада у непредвидиве околности, које ће га, посредно, али непогрешиво одвести до пропасти. Мада је то, можда, „најлабавији” и најнеуверљивији део фабуле романа, са најмање уверљиве спољашње мотивације (но битне за основну интенцију пишчеве поруке), рецимо, Вељков први брак са Албанком Фатмиром са Косова, и веза са њом настала током примања помоћи у Црвеном крсту, те потом обавеза да се с њом ожени, тј. доведе „туђинку” у свој избеглички дом и крајишку породицу (и то у кућу једног Србина који је напустио Косово), и која почиње да господари породицом, а ускоро и рођена деца (девојчице) са албанским именима, мада прилично нереална, више је уопштена парадигма оног што се дешава Србима сада, и не само Крајишницима. Фатмира стиже са њим и у Срем, али га ускоро напушта са децом. Друга жена у његовом животу је Сремица из хитне помоћи, са којом, иначе, „сит свега”, главни јунак одлучује да напусти земљу. Снажне слике, карактери, дијалози, али и подтекстуално бројне истине које се имплицирају, из наших последњих тридесет година перманентне кризе, које се иначе, кресе овај роман. То се наставља и упечатљивим сликама његовог (не)сналажења у иностранству, у Холандији, где се Вељко запошљава у хотелу симболичног имена и функције, код газде који има доге, па му је и једна од обавеза да их шета. Горке су и недвосмислене поруке из тог

„западног света” у потпуности огрезлог у библијску Содому и Гомору, коју је менталитет главног јунака све мање способан да истрпи и поднесе:

Шта си послије свега, доживио Вељко Хрваћанине! Постао си псеводаоц у туђој земљи! Крајишник води пашчад по парку? И види, види ово: па ти си , заправо, цукела коју су те шаркуље извеле у шетњу! Никог ти не водиш, ти си вођен. Ти си сад мушка дога! Ти служиш свога целата, зар ти то није јасно, Вељко Хрваћанине! (207)

Курс за учење језика (у Холандији) само га доводи у додир, а потом и тињајући сукоб са, такође, избеглицама из бивших југословенских република, Босне и Херцеговине и Хрватске, муслиманима и Хрватима. Не мора тако бити, али се неприкривена мржња и овде испољава у чисто мушком, надметалачком принципу, која повремено подсећа на емигрантске обрачуне и сукобе седамдесетих прошлог века, између усташке емиграције и гастарбајтера, пристиглих на рад из Југославије (романи Миодрага Булатовића, Бранка Летића, одлично сведоче о томе). И док крајишки негативан јунак, Вељко, на свим плановима и овде пропада (прво на приватном плану – његова љубав са Сремицом, која је трајала само до доласка у иностранство, где се његова нова жена брзо снашла и „утешила” другим мушкарцем, затим, његово напуштање њиховог дома, али и губљење посла), завршава се у једном мајсторски исписаном, сомнамбулном тренутку, у смеши Вељкове полусвести, али и пијанства остављеног и изгубљеног мушкарца, на морском доку, где му се чини да препознаје „старе знанце” са курса, који су се изненада окупили око њега са јасном намером, са чиме се роман и завршава. С такозваним „отвореним крајем” Анђелко Анушић, завршава ову горку повест, *иосѝморѝем ѝричу* о крајишким Србима, имплицирајући бројна питања њихове судбине. Писан модерно, а опет са унетом дозом важне лексичке традиције (јер у језику је памћење!), најпосле маркирајући егзистенцијалну ситуацију Срба Крајишника, чија се читава историја и најновији удес – деведесетих, може назвати симболично „животом из заседе”, Анушић је низом својих романескних и приповедних дела на тему Крајине и Крајишника, а нарочито овим последњим делом, остварио своју завршницу саге – тридесет година од егзодуса – о једном већ потпуно заборављеном народу, који се више и не спомиње ни у историји, ни у савременој политици, ни у било каквим постјугословенским стратегијама, па ће изгледа, остати само у књижевности. Дајући значајан допринос тематици избеглих Срба Крајишника из Хрватске, и њиховој трагичној неприпадности „нигде”, најновији роман Анђелка Анушића апсолвира кроз лик главног јунака, једну трагичну херојку, коју је сурови свет на прелазу из 20. у 21. век већ прегазисао, а чију манифестацију личности представља још само његова немогућа „аклиматизација” на нове геополитичке услове. Крајишник

у лику Вељка Хрваћанина, у ствари, не може да опстане нигде ван вековних огњишта, а побуна је последњи вид његове личне воље, што га води, посредно, у избор смрти, као једине слободе, уместо земаљске неслободе. Овај роман је стога, важна уметничка порука, сведочанство, али и етичко преиспитивање о једном трагично пострадалом (и већ готово заборављеном) народу, у политичкој стварности Европе и бивше Југославије, али и сјајан прилог савременој српској романескној књижевној продукцији.

Проф. др Славица ГАРОЊА
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за српску књижевност
sgaronja@gmail.com

ДЕТИЊСТВО – ЛУЧА ДРАГОЦЕНОГ ИСКУСТВА

Радован Влаховић, *Све је у љави*, Банатски културни центар, Нови Сад 2020

Деца као читаоци чине врло хетерогену групу чији је распон од првог разреда основне школе, кад тек науче да читају, па све до 14 или 15 година до завршетка средње школе. Веома често, писци кажу да нема писања без читања, да се читање наставља у писању код креативних људи, низање прича овде је она Аријаднина нит живота, која нас води путем самоспознања. Млађи читаоци, књижевно дело доживљавају више психолошки, хедонистички, са уживањем, притом, њихова способност уживљавања у уметничко дело је већа јер им је машта бујнија у односу на одраслог читаоца. Код њих илузија која се одвија у причи, понекад догађај који се приказује, јесте стварност, за децу је прича неодвојива од живота, она је нешто стварно, настала у целини њихове перцепције живота, они књижевно дело доживљавају између имагинарног и реалног и то у заносу који је својствен само неисквареној дечјој природи.

Радован Влаховић (1958, Нови Бечеј) у књизи *Све је у љави* пише о деци и детињству са озбиљношћу из перспективе одраслог и зрелог ствараоца који је у себи сачувао вечитог дечака. Овај српски књижевник и велик прегалац у култури, познат је и признат како по издаваштву тако и по сопственом стварању у области лепе књижевности. Разноликом ауторском опусу од око 50 књига прозе и поезије, додао је још једну, читања вредну књигу о детињству у равници. Књига, збирка приповедака, прича, уланчаних и повезаних ликовима и радњом, ово дело води ка новели или још обимнијој и компликованијој форми, ка композицији романа. Обојена је реалистичним сећањем писца на детињство, које није онолико безбрижно колико човек воли да верује. Иако се тематски држе